

Posudek na disertační práci

Jane Jovanov

Optimizing Language Teaching and Learning Materials: A Different Approach to Advanced Language Teaching and Learning

Cesty k optimalizaci výuky jazyků a výukových materiálů: Jiný přístup k pokročilé jazykové výuce a učení Univerzita Karlova

Obor Slovanské filologie

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta,

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Mgr. Jane Jovanov vstoupil do doktorského studia jako zkušený učitel jazyků v univerzitním prostředí, především jako lektor jazyků jako cizích. Měl již také bohatou zkušenost z řady univerzitních pracovišť v Makedonii, Rusku, Rakousku. Jeho odborná činnost jej vedla k velmi silné motivaci - zlepšit výuku cizích jazyků se zaměřením na vyšší úroveň (C1-C2) („*návrh nového druhu materiálu pro výuku jazyků, druhu, který využívá jazyka jako základního zdroje sociální, kulturní a politické identifikace*“, zde i dále se opírám o formulace z posuzované práce). Životní praxe mu totiž ukázala, že pokud se v této výuce vyskytují různé nedostatky („*kultura nebyla nikdy praktickým zdrojem jazykové výuky, ale pouze „sterilní“ složkou textů a dialogů používaných k výuce jazyka*“; „*absence kulturních souvislostí v učebnicích. Většina jednotek se zabývá jediným kontextem, který je „zamrzlý v čase“ a nemá žádný skutečný účinek na komunikaci v reálném životě ani na překlady nebo výuku*“), tak ve výuce pro vyšší úroveň se didaktických pomůcek a materiálů (alespoň pro slovanské jazyky) nedostává vůbec („*problém lidské adaptace v okolním kulturním prostoru, kontroverzní téma, které v této práci přesto hodlám dekonstruovat a vyřešit*“).

Jako další charakteristické rysy, které formovaly průběh jeho doktorandského studia, je třeba vyzdvihnout to, že J. Jovanov je polyglot, umí jazyky makedonský jako L1, ruský, anglický, francouzský, srbský, český a z mrtvých jazyků staroslověnštinu) a že je to moderní člověk s hlubokým zájmem o možnosti počítačové techniky a především se schopností jich využít. Z hlediska odborného bych chtěla, vedle nepochybně velmi kvalitního vzdělání, vyzdvihnout, že se příliš často nesetkáváme s autory, kteří jsou schopni skloubit pojetí typické pro západní lingvistiku a zároveň je obohatit o aspekty konceptů vzniklých v ruské lingvistice (teorie precedentních jevů v komunikaci, koncept jazykové osobnosti).

Hnán snahou získat co nejpřesvědčivější východiska pro své záměry, snažil se poznat další lingvistická pracoviště i během svého studia, vystupoval na četných konferencích (s publikačními výstupy) i na doktorandských seminářích, získával zpětnou vazbu. Proto také uspořádal anketu mezi učiteli makedonštiny na různých univerzitách.

Jeho studium bylo typické ještě jedním rysem: J. Jovanov je výjimečně pracovitý, což se ukázalo i v tom, že se s vervou zapojil do projektu Národní a kulturní identita Ministerstva kultury ČR „Abeceda českých reálií“, v němž měl velkou příležitost v praxi vidět, co je a co není reálné a možné v lingvokulturním vzdělávání („*systematický přístup s ohledem pouze na objektivní kulturní projevy*“). Co je ale možná v tomto aspektu nejpodstatnější, J. Jovanov je idealista, je přesvědčen, že vzdělání je třeba zlepšovat a že to je možné a s hlubokou vírou ve správnost svých úvah modeluje ideální principy vytváření didaktického konceptu výuky jazyka jako cizího pro vyšší úroveň a didaktických pomůcek vhodných pro tento koncept bez ohledu na pragmatickou (technickou, finanční, organizační) stránku věci. Naléhavost, s jakou prezentuje své názory a postoje svědčí o vysoce morálním přístupu.

Původně zněl název disertačního projektu *Kultura jako problém ve výuce jazyků (Ruský a makedonský jazyk)* a práce měla být psána česky. S pokračujícím studiem však autor pociťoval, že jeho skutečný vlastní tvůrčí přínos bude více směřovat k didaktice, a to k didaktice výuky jazyků jako cizích pro pokročilou úroveň, a že není reálné, aby se dostal ke zpracování konkrétního materiálu (nehledě k tomu, že pokud by chtěl dodržet vlastní princip, že tuto výuku může vykonávat pouze rodilý mluvčí, v podmínkách studia v Praze nemá naději získat potřebný vzorek studentů). Upustil tedy od aplikace na konkrétní jazyky a cílevědomě koncipoval svou práci jako teoretickou. Konkretizoval tedy a zúžil předmět výzkumu, ale s cílem prohloubit výzkum a dostat se problémům na dřeň.

Jeho zdravé ambice rostly úměrně načtené odborné literatuře, včetně toho, že se rozhodl změnit jazyk práce, neboť nově zamýšlené teoretické pojednání by, napsáno v češtině, našlo jen minimální čtenářskou obec.

Z konzultací bylo zřejmé, že všechny potřebné pojmy a koncepty studoval vždy z co nejširší perspektivy a „od úsvitu času“, tedy vycházel dle potřeby z antiky, vždy však od klasiků lingvistiky 19. století přes klíčová jména moderní lingvistiky (a řady dalších oborů – filozofy, filozofy jazyka, sociology, historiky atd.). Nasvědčoval analyzované problémy ze všech relevantních stran (a to i v prakticky okrajových tématech, např. informační společnost ve 4. kapitole) Většinou šel k pramenům, pokud si pomáhal novějšími pracemi, vždy sáhl po nejrenomovanějších jménech a citlivě vybíral a kombinoval informace, koncepce a teze i z tak bezbřehé literatury, jako kulturologie, lingvokulturologie / kulturní lingvistika, identitární diskurs aj. Je zjevné, že je fascinován W. von Humboldtem, což se asi pravidelně stává všem, kdo jej opravdu čtou. Tak se rozrostla kapitola 1. a 3., aby vytvořily pendant k zaujetí vlastních postojů a k argumentaci autorových názorů (*„Lingvokulturologie je jednou z nejaktivněji se rozvíjejících oblastí současné (aplikované) lingvistiky, která je zase podmíněna a tlačena rozvojem humanitních věd a jejich soustavnou orientací na větší interdisciplinaritu.“*).

Autor svůj výzkum charakterizuje jako komplexní, zahrnující přístupy řady vědních oborů (obecné lingvistiky, antropologie, teorie mezikulturní komunikace, teorie diskursu a další). Definuje své výzkumné metody (*„metodu pozorování nad jazykovým materiálem, perspektivu diskursu a také sémantickou metodu, kontextovou metodu, derivační analýzu a deskriptivní metodu založenou na identifikaci podobností nebo rozdílů v různých jazykových významech“*) Autor sám v práci opakovaně identifikuje svoji metodu dekompozici, kterou provádí důsledně a přísně logicky. Je si vědom změny dominantního paradigmatu v lingvistickém výzkumu, hovoří o *„semiparadigmaticém stavu“* současné lingvistiky (*„Problém výběru metod výzkumu přímo souvisí se skutečností, že v lingvistickém paradigmatu došlo ke změnám, které se změnily z popisného na vysvětlující disciplínu.“*)

Tak dospívá k vlastním řešením, které takto podány jsou vlastně velmi logické a na pozadí teoretických východisek jakoby nepřekvapivé, ale přesto doposud neaplikované ve výuce jazyků jako cizích (*„Co lze také udělat pro implementaci kultury a jazyka do jazykových kurzů, jak se v učebně budují základní znalosti; a v neposlední řadě zkoumat jazykové a kulturní koncepty jako jednotky mentálních a verbálních reprezentací kulturních hodnot společnosti“*).

Klíčovým principem výuky jazyka jako cizího pro vyšší úroveň je vztah jazyka a kultury (*„Na hlubší úrovni je jazyk výrazem toho, kdo jsme jako jednotlivci, společenství, národy. Kultura se týká dynamických sociálních systémů a sdílených vzorců chování, víry, znalostí, postojů a hodnot.“*; *„v této interakci neexistuje žádná dominantní složka, která by ovlivnila tu druhou. Povaha interakce*

jazyk-kultura je reprezentována jako zpětnovazební smyčka vzájemného ovlivňování, jako nějaký druh lingvokulturního komplexu, kde jeden jev vytváří druhý“). Z ruské lingvokulturologie se mu do toho vztahu ústrojně vkládá pojem jazykové osobnosti, jejíž prizmatem se lomí právě pojem kultury. Proto autor začíná u analýzy pojmu kultura, konkretizuje vztah kultury a jazyka, což ho přivádí k potřebě vyrovnat se pojmem národní kultura a tedy i s pojmem národ a identita, část popsaná velmi plasticky a dynamicky. Na tomto základě se vrací zpět lingvokulturologii („Naše jazykové schopnosti nejsou spojeny pouze se správným používáním gramatiky a dalších jazykových jednotek, ale jsou také závislé na schopnosti dešifrovat významy a kontext.“) Konkretizuje místo jazykové kulturních kompetencí v SERRJ („učebnice jsou katastrofálně mimo synchronizaci s realitou jazykových požadavků mimo učebnu“). Stanovuje cíl didaktiky: „dosáhnout konstruktivní perspektivy, která zase vytvoří účinný systém pro stimulaci učení jazyků a současně podpoří aktivní účast na komunikaci“. Dospívá k přesvědčení, že optimální didaktické přístupy musí spočívat na těchto principech: budovat na antropocentrické povaze jazyka („učení se cizímu jazyku na pokročilé úrovni nevyhnutelně vede mluvčího k jeho nejvyšší mezi – k antropocentrickým vlastnostem jazyka - vnímání světa, reflexe něčího prostředí v jazyce a vlastního vědomí a fixace těchto účinků v jazyce“), polykontextualita („znalost backgroundu“ také představuje znalost jazykových a kulturních skutečností potřebných k provedení standardní komunikace mezi mluvčími dvou různých jazyků“), multimodalita („Žádný z jazykových materiálů, s nimiž jsem se setkal, nenabízí široké využití ne-neutrálních domén v jazyce, což je téměř absurdní, protože úplná jazyková neutralita je mýtus, a přesto jazykové učebnice stále poskytují jednorozměrné (kvazineutrální) pohled na jazykovou kulturu.“), užití autentických textů, zapojení emotivní stránky komunikace („dnešní politická korektnost ovlivňuje tvorbu „sterilních“ učebnic, které distancují žáka od reality“;). V práci popisuje roli učitele, postavení žáka v navrhovaném vzdělávacím modelu, využívání možností počítačové techniky, formu e-učebnice a další didaktické aspekty modelu

Autor formuluje velmi přesvědčivě a naléhavě, snad u vědomí toho, že ještě nikdo nedospěl k takovýmto zřejmým závěrům, se snaží nalézt oporu (a nachází ji) ve vývoji lingvistiky a humanitních věd vůbec, takže se v práci vyskytují některé motivy opakovaně. Přitom ale píše velmi přístupně až esejisticky a vlastně stručně. Výklad má přísně logickou strukturu, postupuje od obecného ke konkrétnímu a spirálovitě se vrací k předchozím závěrům a aplikuje je.

Závěr:

Disertační práci J. Jovanova považuji za velmi úspěšný pokus navrhnout moderní přístup k výuce jazyka jako cizího pro vyšší úroveň a zpracovat podrobně model této výuky. Práce spočívá na velmi solidních teoretických základech řady vědních oborů a na věrohodné analýze relevantních aspektů při volbě didaktického řešení. Opírá se o dlouhou praktickou pedagogickou činnost autora i o velmi široký rozhled o stavu vyučování a existenci vhodných pomůcek pro tuto výuku. Navrhované postupy jsou moderní, perspektivní a nepochybně přínosné.

3.9.2019

Prof. PhDr. Hana Gladkova, CSc., školitelka